

A katolikus zarándok- hagyomány

ROSNER ZSOLT

1976-ban született Budapesten. Katolikus pap, plébániai kormányzó Abaligetén.

Változások sodrában

¹Az egyházak mint intézmények más társadalmi intézményekhez hasonló hanyatlásáról lásd Grace Davie: *A vallás szociológiája*. (Ford. Wessely Anna.) Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2010, 192.

A kommunizmus összeomlása óta új társadalom van kialakulóban Magyarországon. A globalizáció, a belső és külső migráció egyre inkább kilúgozza a helyi társadalmak megszokott kohéziós formáit. Fontosabbá válnak a közösségi média felületein ápoltt kapcsolatok a lakóhelyen megélhetőknél. Nem szomszédolunk, nem járunk a sarki kisboltba, sem a helyi focicsapat meccseire, és ismerőseink közül a legtöbben templomba sem.¹ Ehelyett a közösségi médián szervezünk programot a baráti körnek, és több száz kilométert utazunk egy közös selfie-ért.

Azonban ebben a társadalomban a megnövekedett élettartam, a szórakozás és fogyasztás kultúrája, a széles rétegekben megemelkedett életszínvonal jelentős keresletet generál a különböző szabadidős tevékenységekre. A korábbi társadalmi struktúra számos érték megőrzésének lehetőségét a tabuk és hagyományok relációjában végzett kötelességteljesítésben látta, az új társadalom viszont a szabadidős tevékenységek piacán teszi elérhetővé és választhatóvá az általa közvetített értékeket.

Ebben a perspektívában a magyar népesség többsége úgy tekint az egyházakra, így a katolikus egyházra is, mint egy alapvetően rekreációs programokat kínáló civil szervezetre, amely nevelési és szociális intézményeket is működtet. A hitében elkötelezett katolikusok számára persze az egyház, mint „az üdvösség egyetemes szentsége”, egyedül arra „törekszik, hogy Isten országa eljöjjön, és megvalósuljon az egész emberi nem üdvössége” (*Gaudium et spes* 45), de a megkeresztelt katolikusok többsége számára a vasárnapi szentmisén, a hitoktatásban vagy a szentségfelkészítésen való részvétel szabadon választható programelem csupán, ami versenyhelyzetben van a gyerekek különóráival, sportversenyeivel, a család és a baráti kör programjaival.

Keressük azokat a pasztorációs formákat, amelyek kifejezik a mai világban Jézus és az Atya szeretetét.² Ezért kiemelt jelentőségűek a katolikus tradíció azon elemei, amelyek „versenyképesek” a programpiacon, vagy azért, mert komplex közösségi élményt nyújtanak, vagy mert az egyéni feltöltődésben segítenek. A zarándoklás mindkettő lehet. Ma a vele rokon természetjárással, teljesítménytúrázással, szekuláris zarándoklással és a vallási turizmussal karöltve és keveredve jelenik meg a rekreációs kínálatban. Közkeletvétség miatt is lényeges, hogy megjelenítsük a zarándoklás katolikus hagyományának markáns arcukat, és átadjuk a benne rejlő értékeket. Nagy a felelőssége a zarándoklatot meghirdető katolikus közösségnek abban, hogy tudatosítsa üzenete sajátos voltát. Ehhez érdemes áttekinteni (1) a katolikus zarándoklás egyes hagyományformáit, (2) ezek mai alkalmazásait, (3) és ezek illeszkedését a társterületek műkö-

²Ferenc pápa: *Evangelii Gaudium*, 43.

³Bálint Sándor – Barna Gábor: *Búcsújáró magya-*

rok. Szent István Társulat,
Budapest, 1994, 16.

A katolikus zárandoklás hagyományformáinak kialakulása és jelentése

⁴A *Katolikus Egyház
Katekizmusa* (KEK) 2581.
Szent István Társulat,
Budapest, 2002, 654.

⁵Ernst Haenchen:
Der Weg Jesu. Walter
de Gruyter & Co.,
Berlin, 1968², 33.

⁶Gerhardt Kapner:
*Auswirkungen der religiö-
sen und künstlerischen
Bemühungen der Barock-
zeit auf die Volksfrömmig-
keit in Wien*. In: *Volks-
frömmigkeit*. Wien,
1985, 16–21, 17.

⁷Dolhai Lajos:
A zárandoklat teológiája;
[http://szentkut.hu/dolhai-
lajos-a-zarandoklat-
teologiája](http://szentkut.hu/dolhai-
lajos-a-zarandoklat-
teologiája) (2018.05.19.)

A búcsúhagyomány elemeit a zárandoklás szakaszai szerint tekintjük át⁸

⁸Vö. Bálint Sándor – Barna
Gábor: i. m. 157–307;
Tüskés Gábor:
*Búcsújárás a barokk kori
Magyarországon a
mirákulumirodalom
tükrében*. Akadémiai,
Budapest, 1993, 111–204.

⁹Szinte az összes mária-
gyűdi mirákulumtörténet

déséhez. A konkrét példákat javarészt a dél-dunántúli multikultu-
rális és multikonfesszionális kontextusban kialakult Mária-kegyhely,
Máriagyűd hagyománykincséből merítettük.

„A szent helyre, szent időben, szent tárgyhoz zárandoklás minden
magasabb fokú vallásban jelen van.”³ A keresztény zárandoklat gyö-
kerei a bibliai korokig nyúlnak vissza. Az első zárandoklást Ábrahám,
aki az Ígéret földjéért elhagyta szülőhazáját. Izrael királyainak
uralkodása idején „a zárandoklatok, az ünnepek, az áldozatok (...) az egészen Közeli Isten szentségének és dicsőségének jelei, meghí-
vások és az imádság útjai voltak”.⁴ Márk evangélista úgy mutatja be
Jézust, mint vándorprédikátort, aki úton van a Golgotáig.⁵ Isten né-
pének egésze is „zárandokegyház”, és bár „amíg e testben vagyunk,
távol zárandokolunk az Úrtól” (2Kor 5,6), de „a Lélek zsengeit hord-
juk magunkban” (vö. Róm 8,23) (*Lumen gentium* 48).

Európa történetét végigkíséri a katolikus területeken a zárandok-
lás a Szentföldre, Rómába, a híres külföldi és belföldi kegyhelyekre.
A ma zárandoklatként ismert hagyományelemek a barokkban alakultak
ki, a katolikus felvilágosodásnak⁶ köszönhetik a modernitás számá-
ra érthető hittartalmukat, és az ultramontanista restauráció állította
helyre gyakorlatukat néhány évtizednyi szünet után. Mi ebben a for-
mában ismerjük őket a 20. századi néprajzi leírásokból és legújabb kori
adaptációkból.

A zárandok megtapasztalja, hogy úton lévő ember, és „végig kell
mennie a bűn és szabadulás hosszú és gyötrelmes útján, hogy Krisz-
tussal találkozzon”.⁷ A katolikus zárandoklásban vállalt fáradságok a
búcsú nyereségének eszközei. A búcsú Isten színe előtt a már megbocsátott
bűnökért járó, ideigtartó büntetések elengedése. A zárandoklás alkal-
mával elvégezzük szentgyónásunkat, és egyúttal részesei leszünk egy
folyamatnak, amely a rendetlen ragaszkodásoktól, a „rossz szokásoktól”
segít „elbúcsúzni”, megtisztulni.

Az útra kelés

A zárandokok motivációja egyéni vagy közösségi. Az újkori Euró-
pában egyéni motiváció a betegségből, szorult helyzetből való gyó-
gyulásért, megmenekülésért⁹ és a valamely terv/kérés megvalósu-
lásáért végzett zárandoklás. Szintén motiváció a zárandoklatra a
szentmise mondatása az elhunyt családtagokért. A kiváltságos ol-
tároknál elhunytakért végzett szentmisének már a középkorban erős
hagyományai voltak.¹⁰ 1789. január 30-án a máriagyűdi kegyhely kész-
pénzének túlnyomó része, 809 forint misestipendium.¹¹ Közösségi
indítékok voltak a települések fogadalmi zárandoklatai: tűzvész,
járvány — pestis, kolera, marhavész — csapásától való szabadulás
kérése és a megmenekülés évenként való megünneplése. Az egyé-
ni indokokból végzett búcsújárás is közösségi élménnyé vált az imád-
kozó tömeg közepette.¹²

Az egyéni és közösségi motivációk az újkor elején nagyon egyszerű
— fiziológiai és biztonsági — szükségleteket fejeztek ki: egészséget,

ide sorolandó. Vö.
[Rosner Zsolt:] *Máriagyűdi
mirákulumos könyv.
Évszázadok csodái a
máriagyűdi kegyhelyen.*
Máriagyűd, 2017, 19–220.

¹⁰Pásztor Lajos:
*A magyarság vallásos
élete a Jagellók korában.*
METEM, Budapest,
2000, 66skk.

¹¹Országos Levéltár
(HU MNL OL) C 103
Gyűd, 43v-44r.

¹²Vajkai Aurél:
*Népi orvoslás a dunántúli
búcsújáró helyeken.*
Magyarságtudomány I.
(1942), 116–139, 117.

¹³Erdélyi Zsuzsanna:
*Vallásos néphagyományaink nagy összegzője:
Bálint Sándor. Vigília* 43
(1978), 597–602, 601.

¹⁴Schram Ferenc:
*A máriabesnyői búcsújáró
hely.* Studia Comitatus
3 (1975), 277–300, 291.

¹⁵Tüskés Gábor: i. m. 131.

¹⁶Vö. *Máriagyűdi
imakönyv.*
Máriagyűd,
2016, 105skk.

védelmet, boldogulást kerestek a zarándokok. A fogadalomtételt követően már otthon megtörtént a döntő fordulat a hívő életében.

A felvilágosodás után a zarándokok motivációi a fogadalmi ajánlékok listáit tekintve nem változtak, de a felvilágosult feudális állam, majd a polgárosult nemzetállam a hivatalnok- és kereskedőréteget, a katonaviselt férfilakosságot és az egyre szélesedő polgárosult reformréteget elidegenítette az évtizedeken át maradinak bélyegzett katolikus hitéleti formáktól, például a zarándoklástól. A felvilágosult katolicizmus a „kiművelt emberfők” hívó szavára az Isten törvényei szerint rendezett, erkölcsös élet választását adta, sokaknak segítve ezzel, hogy újra utat találjanak hitük és egzisztenciális szükségleteik kifejezésére, de éppen nem a búcsújárásban.¹³ Az ultramontanista restauráció rehabilitálta a kegyhelyekre való zarándoklást. Társadalmi presztízst jelentett a hagyományos elemeket felelevenítő, pompázatos közösségmennyben való részvétel a polgári államban identitásvárat kereső rétegek számára. Azt mondhatjuk, hogy a zarándoklásra ösztönző motiváció továbbra is egyszerű maradt, viszont ebből a bizalomteljes kapcsolatból már sokan kimaradtak.

Az út bejárása

A búcsúsok a zarándoklat során a körmeneti kereszt nyomában (keresztalja, prosenció) járták a szent helyre vivő utat egyrészt mint *via purgativát* a fáradság révén, másrészt mint *via sacrát*, hiszen útba ejtették az útszéli kereszteteket, képes fákat. A közvetlen előkészületet a három-négy vékony nyári ruha, kényelmes lábbeli, étel összekészítése jelentette a hagyományoknak megfelelően. Az étkezést legtöbbször böjtösen végezték (kenyér, túró, tojás, sajt, uborka, aszalt szilva, bor), ami az egykori vigíliaböjtök emléke, hiszen a búcsúsok vigília napján érkeztek a búcsúba.¹⁴

A települések zarándokcsoportjai a 18. és 20. században papi vezetéssel érkeztek a kegyhelyre. A laikus búcsúvezetők szerepe a 19. században a felvilágosult papság elmaradásával értékelődött föl.¹⁵ Az útra indulókat/érkezőket kikísérte és fogadta a helyi plébános, akitől áldást kaptak a *Rituale Romanum* szerint. Sokszor fúvós zenekarok is kísérték a búcsúsokat, akik településen átmenet, valamint az ünnepi szentmisén játszottak. Az út során érintett templomokba betértek, a falusiak friss vízzel, étellel, egyszerű szállással fogadták a búcsúsokat. Az útközben mondott imák a kor imairodalmából voltak, de sajátos, zarándokláshoz kötött imák is adódtak.¹⁶ Az 1960-as években elindult buszos zarándoklás felértékelte a zarándoklatot szervező személy szerepét, aki buszt, étkezést rendelni, pénzt szedni, utaslistát rögzíteni tartozott. A buszos zarándoklatokkal elveszett az élő kapcsolat az úton érintett települések lakosai és a búcsúsok között.

A zarándokok, a magasabb társadalmi csoportokhoz tartozók is, gyalog tették meg az utat. Az egy napi járóföldön belülről érkező búcsúsok maguk vitték búcsús batyujukat, a messzebről érkezőket szekerek kísérték. Ez hozta a batyut, a zenészek hangszereit, a kisgyermeket, öregeket és a járni nem tudó betegeket. A visszaút a tehetősebb-

jénél már lehetett szekéren. A gyalogláson kívül vállalható volt a végig mezítláb vagy a kenyér-víz böjtön végzett zarándoklat. A búcsúi menet élén a körmeneti kereszt (fiúk vitték az egész úton), utána a zászlók (lányok vitték, de csak a településeken belül és a kegyhely határától), esetleg a hordozható szobor haladt. Utána a lányok, asszonyok, férfiak az otthoni körmenetek helyi hagyományai szerint. A Mária-lányok a hordozható Mária-szobrot vitték. Őket kísérte a Mária dajkája, egy idősebb asszony. A Mária-lányok ruhája fehér színű volt kék szalaggal, a dajkáé fekete.¹⁷

A búcsújárás időszak márciustól októberig tartott, nem volt tekintettel a mezőgazdasági munkák idejére. Igaz, a legnagyobb munkák alkalmával (aratás, szüret) inkább csak családok, baráti társaságok kerekedtek fel. A május, július, augusztus nagyon elfoglalt hónap volt, számottevő zarándoklás nélkül, de például Máriagyűdön éppen a május számított a leglátogatottabb hónapnak. Az egyes települések a meghirdetett búcsúk közül választották ki, melyikre menjenek.

A búcsúi hagyományok az egyes településeken évszázadokon át hagyományozódtak, egészen az 1940–50-es évekig. A hagyományőrző réteg ekkor veszítette el szervező, vezető szerepét. A települések megszűntek összetartó közösség lenni, így hagyományaikat sem egységesen tartották már. Ezután a búcsújárás megszűnt vagy nagyon szűk körre korlátozódott.¹⁸

¹⁸Uo. 184sk.

¹⁹Rita L. Atkinson

– Richard C. Atkinson –
Edward E. Smith:
Pszichológia. (Ford.
Bodor Péter et al.) Osiris,
Budapest, 1999², 395.

²⁰Csibi Norbert – Varga
Szabolcs: „*Máriát
dícsérni hívek jöjjetek*”.
Pécs, 2015, 21.

²¹Egy a 19. század utolsó
harmadát idéző leírás a
máriagyűdi kegyhely
búcsúi hangulatáról. Lásd:
MFL, VI.17, A máriagyűdi
kegyhely és residentia
„historiadomus” adatgyűj-
teményének másodpéldá-
nya. Második könyv, 52.

²²Bálint Sándor
– Barna Gábor: i. m. 164.

²³Uo. 193.

A kegyhelyen töltött idő: az örömhír befogadása

A zarándokúton a közösen végzett, nem mindennapos vallásos cselekedetek révén a kiindulási motiváció elmélyült a hívő közösséghez tartozás, a megbecsültség, a kognitív és esztétikai szükségletek és az önkiteljesítés szintjén is.¹⁹ Ugyanakkor a búcsújárás több, nem feltétlen vallásos motivációt is kielégített: kirándulás, világot látás, ismerkedés, honismeret.²⁰ Mind a spirituális motivációk gazdagodását, mind a járulékos világi motivációk megélését a kegyhelyen töltött idő koronázta meg. „Az egyszerű földművelő nép messze vidékekről karavánokban sereglett a kegyhelyre, ide érkezve nem azt keresték, hogy szép, csinos-e a kegyhely környéke, hanem megelégedett a pázsitos települő hellyel, figyelmét lekötötte a népsokaság nyüzsgése, az élelmiszert, kenyeret, birkatúrót, bácskai sajtot, savanyított ugorkát, aszalt gyümölcsöt és több efféléket árusító bácskai kofák egész serege. Vallásos érdeklődése pedig legfőképp a kegy-szoborra és a gyóntatószékekre irányult.”²¹

A máriagyűdi búcsúok a kegyhely határába érve pihenőt tartottak, bevárták a lemaradókat, rendezték soraikat, felkészültek a bevonulásra, ami a búcsú legfontosabb része volt. A lányok, akik a zarándoklaton a bűnbánat jeleként leeresztett hajjal jöttek,²² itt felöltötték legszebb ruháikat, a lobogókat felakasztották a zászlórúdra, melyet bőrhevederbe akasztva maguk előtt tartottak. A helyszín közelében rázendítettek a kegyhely köszöntő énekére. Harangzúgás közepette haladtak, a szerzetesek olykor eléjük jöttek a fogadásukra, majd balról jobbra, egyszer vagy háromszor megkerülték a templomot,²³ és be-

vonultak az oltár elé. Ekkor a lányok kivételével mindenki letérdelt, ők pedig háromszor meghajtották a zászlókat a kegyoszobor előtt. Itt az előénekes az oltár alsó lépcsőjén elmondta a beköszönő imát, majd itt is balról jobbra háromszor — sokan térdelve — megkerülték a kegyoszobrot, mintegy átölelve a Szent Szűz lábát, végül a keresztet követve kivonultak a templomból. A templomkerülést 1757-ben, a kegyoszobor megkerülését 1793-ban említik először Máriagyúdon.²⁴

A búcsúsok legtöbbször messziről, több napra érkeztek, ezért a virasztás vigíliamisével, gyertyás körmenettel, gyertyás keresztúttal, imaórákkal, éjféli szentmisével általános volt a kegyhelyeken. Ez a gazdag vigíliás hagyomány adott lehetőséget új énekek tanulására, egyéni ajtatosságra, s aki elfáradt, külön önmegtagadásként a „templomalvás” ősi szokását követte abban a reményben, hogy ez még inkább kitarja szívét a kegyelmeknek.²⁵ A búcsú vigíliáján késő estig vagy a búcsúnap hajnalán 4 órától volt lehetőség elvégezni a szentgyónást. A proszenció vezetője misét íratott a településükért, a zarándokcsoportért. Ezen kívül egyéni, családi szándékokra is íratott misét a búcsúsok.

A lelki megtisztulást több helyütt a Szentkút vizében való testi megtisztulás is megerősítette. Úgy gondolták, ez méltóvá tesz a kultikus cselekvésre, és gyógyító hatást is vártak tőle. Erről egyházi kútfők legfeljebb a visszaélések kapcsán írtak.²⁶ Az egyházi szemlélet ugyanis mindig közvetlen a patrónus közbenjárásának tulajdonította a csodát. A szentkutaknál az először zarándoklót búcsúkereszttségben részesítették. A szokás pontos eredete ismeretlen, de gyökerei a középkorig nyúlnak vissza.²⁷ A Máriagyúdon búcsúkereszttségben részesült fiatal lakodalmán a gyúdi keresztanya valamilyen apróbb ajándékot tartozott venni.

A búcsújárók e mellett a viaszöntő és gyertyás árusoktól viaszbabokat (testrészeket, figurákat) vásároltak, és ezeket kívánságaik teljesítése reményében vagy hálafelelőként (meddőség elmulasztása, betegségből való gyógyulás) az oltárra helyezték (*offer*). A gazdagabbak pedig ezüst- és aranytárgyakat hoztak a kegyhelyekre. Nyugat-Magyarországon voltak saját készítésű, faragott fa- és kovácsoltvas offerék is. Az offerálást később felváltotta a gyertyaadományozás, de ennek a jelentése is elhalványodni látszik.

A fogadalmi képek minden kegyhelyről ismert hátlatárgyak, amelyek megőrik azt, akinek a köszönet szól, és a köszönetet mondot, sokszor egész családjával. A votivképek virágkora a 18. század, állítóik pedig többnyire tehetős, német ajkú családok. A budai és bányásági német lakosság élte a szokást a 19. században. A bányásági Mária-radnán eleven az mind a mai napig. Másutt kiszorították őket a márványtáblák. A táblákon található monogramok, nevek azt a vágyat fejezik ki, hogy a táblán keresztül a személy/család tartós kapcsolatban maradjon a kegyhellyel. Ugyanezt a funkciót töltik be a falfirkák, a pad-karcolások, és az élőfába vésett nevek a kegyhely környékén, a zarándokút mentén. Az utóbbi évtizedek könyörgős könyvei ugyanebbe a hagyományvonalba sorolhatók.²⁸

²⁴[Rosner Zsolt:]
i. m. 25, 184.

²⁵Bálint Sándor – Barna Gábor: i. m. 201skk.

²⁶Botrányos zenés táncmulatságokat, babonás imákat, babonás kegytárgyakat kifogásol a németmároki plébános a máriagyúdi Szentkútnál. Lásd: PEL.I.1.a.1. (Iratanyag), 1156, 1476/1855.

²⁷Bálint Sándor: *Sacra Hungaria. Ős-Kép* Kiadó, Budapest, 2009, 112sk. A magyarok által látogatott külföldi búcsújáráhelyeken nem ismeretes a búcsúkereszttség szokása. Egyetlen párhuzama a Mariazell egyik előállomásán, Türnitz határában, a Hétforrás-kápolnánál van. Lásd Bálint Sándor – Barna Gábor: i. m. 218.

²⁸Frauhammer Krisztina: *Írásba foglalt vágyak és imák. Magyar kegyhelyek vendégekönyveinek elemzése.* Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 32 (Szerk. Barna Gábor.) Szeged, 2012.

²⁹Andrásfalvy Bertalan: *Leányvásárok a Délkelet-Dunántúlon. A rokonság és a vallási-táji hovatar-tozás térbeli hálózata*; <http://karpatmedence.net/tarsadalomneprajz/tersegi-kapcsolatok/724-leanyvasarok-a-delkelet-dunantulon> (2018.05.19.)

³⁰Bálint Sándor – Barna Gábor: i. m. 282sk.

Az offerek mellett egyéb tárgyakat is hagytak a búcsúsok a kegyhelyeken; így Máriagyúdon a kegyoltár mögött egy mélyedésben a fejfájós asszonyok néhány hajszálat helyeztek el. Mások megsimogatták a kegyoltárt zsebkendőjükkel, majd fájós testrészeit ezzel törölgették. A búcsú ideje alatt szerezték be a zarándokok különféle szentelményeket és áldásokat is.

Sajátos ismerkedési alkalmak, úgynevezett leányvásárok is kötődtek a kegyhelyek búcsúihoz, például Máriagyúdon áldozócsütörtökhöz. Helyenként attól függetlenül tartottak ilyen, például a Zengővárkonyban,²⁹ vagy a falu búcsújához is kötődhetett, mint Oroszlón és Siklósodonyban.³⁰ A baranyai példák leírásai szerint ezeken a lányok egymásba karolva sétáltak a vásárban, így találkozhattak a legényekkel, miközben a szülők, ha sikeres volt az ismerkedés, megegyeztek egymással a háztűznéző időpontjáról.

Elköszönés a kegyhelyről

A kegyhelytől való búcsúzás imájával indultak haza a zarándokok. Visszaútra általában nem volt külön énekszöveg. Nem álltak meg mindenütt, sietősebben mentek, de ezt is a hagyományok megszabta időrend szerint végezték.

A búcsúfia beszerzése tartozott még a hazamenetel rítusához. Kegytárgyak, gyertyák, szentképek vásárlása mellett a 18. században szokásos volt a lenyelésre szánt (és gyógyszernek tekintett) apró szentképek, szentvíz, olaj, viasz hazavitele. A szentvíz hazavitelére a szentkutakkal rendelkező kegyhelyeken a gelencsérek korsókat, kulacsokat, bögréket árultak helyi felirattal. 1827-ben egy peres iratból kiderül, hogy Schmidt Antalné kegytárgyáros Máriagyúdon 15 táblás olvasókat, kis fém metszett képeket, üvegezett metszeteket, aranyporos metszeteket és *Árgyélus Históriaját* árusította.³¹ A máriagyúdi és szigetvár-turbéki búcsún a színes üvegek is kelendők voltak a 19. század közepén. Drága máriagyúdi kegytárgy volt a „tokos Mária” a 20. században, amely a kegyszobor viaszmása volt dobozszerű, üvegezett keretben, textil ruhával, művirággal a régi apáca-munkák emlékeként. Egy 1797-es mátraverebélyi mirákulumos könyv fapálcák hazaviteléről ír. Ezeket később a kegyhely terményeivel feldíszítve árulták.³² Ilyen a legutóbbi időkig ismert búcsúfia a gyúdi bot is,³³ melyre a Dráva menti horvátok mézeskalács figurákat kötöttek, és ezt ajándekozták a búcsúvezetőnek, kántoruknak. Erdősmárokon a gyúdi botot Úrnapiján a kápolnára tűzték. A mézeskalács inkább a 19. században elterjedt búcsúfia. A szűzies életet élő méhek miatt nemcsak a gyertyának, hanem a mézeskalács-búcsúfiának is vallási jellege van. Még ma is megtalálható a mézeskalács olvasó, amely cernára fűzött sárga, piros mézeskalácsokból áll. Szintén kedvelt búcsúfia volt Máriagyúdon, Mátraverebély-Szentkúton és Petőfiszálláson a csokorba kötött natúr és színezett árvalányhaj, mielőtt a növényt védetté nyilvánították. Kedvelt búcsúfia volt a játék is: a csattogó, kereplő, kiskocsi, kisostor. Mátraverebélyen a bot, gereblye, fokos is búcsúfia volt, az egykori zarándokbot emlékeként. Másutt a fakanál és a kosár. Gyakori

³¹PEL.I.1.a.1. (Iratanyag), 290/1827.

³²Schram Ferenc: i. m. 98sk.

³³A gyúdi bot ma már védett növényekből – szűrés csodabogyó (*ruscus aculeatus*) ágából, terméséből, árvalányhajból (*stipa*) és krepp papírból – készült hagyományos búcsúfia volt.

ajándék volt a bicska is. Mindezek mellett a zarándokok egyszerű használati tárgyakat — papucsok, szőttesek, cipők, kalapok, kendők — is vásároltak alkalmanként a kirakodó árusoktól. Vándorfényképészek is megjelentek a 20. században. A búcsú összgazdasági jelentőségét nem szabad túlbecsülni, mert a búcsúk idejére a betakarítás jövedelmei még nem folytak be.³⁴

³⁴Bálint Sándor – Barna Gábor: i. m. 281sk.

Hazaérkezés, befogadás a helyi közösségbe

A hazaérkezőket ünnepélyesen fogadták. Hazatértükben meggyóntak, ha a búcsún nem volt szabad gyóntató. A hazatérés után mondott imára egy 1739-es német nyelvű sasvári ponyva ad példát, de a leggyakoribb a Te Deummal való hálaadás volt. Másnap hálaadó szentmisén vettek részt.³⁵ A kegyhelyeken ponyván árusított szentképek a kegy-szobrok, kegytemplomok, védőszentek képével az otthonokba eljutó legfontosabb üzenethordozók voltak. Az ilyen szentképek a falra, a szekrény vitrinjébe vagy imakönyvbe kerülve könyvjelzőként állandó szereplői lettek a hétköznapiaknak, és a votivképek ábrázolásainak is mintául szolgáltak. Sokszor rá is nyomtatták, hogy „a kegyképhez érintve”, ezáltal az érintőzés szokását is magukon hordozva szentelmény jellegűek voltak. Ugyanígy a kegyhelyről vitt pálcák, zöld gallyak is, melyek a lelki újjászületést szimbolizálták. Ebből fonták Krisztus koronáját, vagy lakásban a kereszt mellé tették. Amikor megszáradt, elégették; másutt villámlás idején dobtak belőle a tűzbe védelmül.³⁶

³⁵Tüskés Gábor: i. m. 200sk.

³⁶Bálint Sándor – Barna Gábor: i. m. 228sk.

A hagyományformák aktualizálása

A 20. század folyamán a zarándoklatok uniformizálódtak, a buszozással feledésbe merült sok szokás, ezért szükséges a zarándoklás hagyománykincsének újratanulása. A vallásgyakorló katolikusok újra felfedezik a gyalogos, kerékpáros zarándoklásban az úton levés, a fáradalmak felajánlásának lehetőségét. Ez illeszkedik a katolikus bázis- és templomközösségek hitgyakorlatához, a közösséghez nem tartozó templomba járók pedig eleven közösségélményt tapasztalhatnak meg.

Az egynapos, egyházmegyei gyalogos zarándoklatok és a többnapos, ifjúsági zarándoklatok helyenként többéves hagyománnyal rendelkeznek. Ezek lebonyolítását a vallási turizmus apparátusa és a zarándokegyesületek gyakorlati tudása (útvonalak, szállás- és étkezési lehetőségek) segíthetik. Azonban az egyházi szervezés feladata, hogy tudatosan építsen a tradícióra, és ezáltal sajátos, katolikus zarándoklást valósítson meg. Érdemes hangsúlyozni a búcsújárás motivációját: a személyes cél kijelölését (miért/kiért vállalja az útra kelő a fáradalmakat), a búcsújáróhelyre vezetett zarándoklat alkalmával a teljes búcsú elnyerésének értelmét (tisztulás a rendetlen ragaszkodásoktól), valamint a közösségi motiváció megfogalmazását.

A körmeneti kereszt, zászlók, hordozható szobor vitele identitást őrző elem lehet. A zászlót, szobrot nem kell végig vinni, csak a kiemelt szakaszokon (indulás, érintett templom, megérkezés). A körmeneti keresztet viszont illő mindvégig hordozni. Tervezést igényel az útvonal: vannak-e, állíthatók-e fészületek, képes fák, útmenti szobrok, ahol meghatározott imákat végeznek a zarándokok? Tömeges

zarándoklat esetén az együtt gyalogló csoportok előimádkozóinak, kisebb csoport esetén a zarándoklatvezetőnek a feladata ezeket a megállókat előkészíteni és végig imádkozni.

Az út imádságait a kegyhelyek imakönyveiből, más imagyűteményekből lehet összeállítani. A Máriagyúdi imakönyv például bőveggel kínál imádságokat a kegyhelyre érkező zarándoknak, és a kegyhelyen nem tervezett imákból az út során válogathat az (elő)imádkozó. A kegyhely saját énekeit útközben többször énekelve lehet megtanulni.³⁷ A böjtölve megtett útszakasz a közös étkezésekkel megszervezett, több napos zarándoklatoknál kipróbálható; felerősödik a hatása, ha a lelkiismeret-vizsgálat és a csendben haladás is része a zarándoklásnak.

A kegyhely előtti utolsó megálló döntő jelentőségű. Ha van hely tisztálkodáshoz, ünneplőbe öltözéshez, használjuk ki, ha nincs, akkor is hozzuk rendbe magunkat, rendeződünk körmenetbe; lehet hagyományos, nemek szerinti tagolásban, és vonuljunk be a beköszönés imáival a kegyhelyre zászlókkal, szoborral a körmeneti kereszt után. Érdemes a szoborkerülést akár térdelve is, csoportban végezni, ahol van rá mód. A kisebb csoportban, rendszeresen végzett zarándoklatok új tagjai az útba ejtett szentkútnál részesülhetnek a búcsúkereszttségben is. A szokásnak akkor lehet újra létjogosultsága, ha vannak a zarándoklatnak olyan állandó tagjai, akik búcsúkeresztapa/anyaként hajlandók az új zarándokok életét a következő évben figyelemmel kísérsni, és hívni őket az újbóli csatlakozásra.

A buszos zarándoklás során is figyeljünk az oda úton való lelkiismeret-vizsgálatra, közös imádságra. Ekkor is körmenetbe rendeződve, közösen végezzük a beköszönést. Vegyünk részt a búcsúi program egészén. Különbséget kell tenni a lelki programot is tartalmazó kirándulás és a zarándoklat között; noha mindkettő talál fogódzópontot az újkori zarándoklásban, de míg a kirándulással a megszokott környezetből „ki-rándulunk”, és a vallási turizmus eszközeivel élve lelki élményekben gazdagodunk; addig a zarándoklás alapvetően a bűnbánattartást és a lelki megújulást célozza.

A vigília-hagyományok az úgynevezett virrasztó lelkigyakorlat formájában felújíthatók. Külön meghirdetve, étkezéssel keretezve, szállás-lehetőséggel, tanító résszel és beszélgetéssel, valamint vezetett imaórákkal sikeresen kapcsolható a búcsúnapi programhoz.

Az offerálás hagyománya visszautal a motiváció megfogalmazására. A köszönő-kérő kártyák elhelyezése, a közös gyetyagyújtás és imádság, az adományozás a vállalt áldozathozatal megjelenítői.

A kegyhelyre jellemző kegytárgyak kínálatának hagyományos kézműves termékekre cserélése az ízlés nevelésének igényével lép fel. Érdemes volna egyrészt a hagyományos búcsúfiákat újra készíttetni (kegyhelyspecifikus fazekas-termékek, mézeskalácsok, fa-pálcák,³⁸ zarándokbot, fa-játékok), másrészt ezek motívumait megjeleníteni az új keletű ajándéktárgyakon (hűtőmágnés, kulcstartó). Meg kell keresni a mai ízlésnek megfelelő dísztárgyakat: a gyűdi „tokos Mária” például újragondolható lehet tűzzománc vagy vegyes technikával. Igényes fali díszek lehetnek a mai otthonokban is a rez- és fametszetek merített

³⁷Máriagyúdi imakönyv.
2016, 108–240.

³⁸2014/2015. pünkösdjén újjáéledt a zöld ágak vitélinek szokása Máriagyúdön a cigányok körében. A szokás ugyan újra elhalt, de ez mutatja, hogy a hagyományos búcsúfiák szimbólumai ma is érthetőek.

³⁹José Jaime Brosel
Gavilá: *Mai folyamatok a
zarándoklatok megújulásá-
ban.* (Ford. Vámai Jakab.)
Sapientiana 8 (2015/1),
55–68, 67.
⁴⁰Uo. 68.

**Vallási turizmus,
szabadidős
tevékenységek**

⁴¹Hat magyarországi za-
rándokegyesület közös
honlapja: [http://www.
zarandokiroda.hu](http://www.zarandokiroda.hu).

⁴²Vö. Judit Kis-Halás:
*Pilgrims on the Rosary
Route.* Material Religion.
The Journal of Objects,
Art and Belief 14 (2018/1),
148–152, 150sk.

papíron a kegyhelyekről, ugyanígy a színes üvegeképek modern változatai. Meg kell jelenjenek újra otthonainkban az esztétikai és szimbolikus elemei vallásosságunknak, amelyek segítenek a zarándoklás során átélt viszonyulást elmélyíteni a hétköznapiakban.³⁹

A zarándoklat a hazaérkezés megünneplését követően ér csak véget. A közös templomi hálaadással a lelki vezető bekapcsolja a közösséges rendes katekézisébe a zarándoklaton átélteket.⁴⁰

A kegyhely nemcsak a búcsújárásnak, hanem sok, felüdülést kereső vallásos és nem vallásos embernek is úti célja. A kikapcsolódás természetközeli formái, az egészségturizmus, az aktív és kulturális turizmus keresik a kapcsolatot a zarándokhelyekkel, amelyek ott vannak a gyalog, kerékpárral vagy lóval megtett teljesítménytúrák és természetjáró túrák úti céljai között is. Kimondottan kegyhelyek a célpontjai az egyesületek által fenntartott zarándokutaknak, mint amilyen a Szent Márton Út vagy a Mária Út.⁴¹ Ez a „civil zarándoklás” az aktív turizmus egyik ága, amely az úton járásnak a spiritualitását tűzte zászlajára.

A lelki-szellemi felfrissülés utáni vágyra a vallási turizmus hivatott felelni. A kegyhelyeken a befogadó szeretet jegyében, a lelki, kulturális programot kínáló „zarándokirodák” kísérő figyelemmel kell a zarándoklásban rejlő kincset a feltöltődés eszközévé tenni. Ettől még nem válik minden kegyhelylátogató zarándokká, és nem lesz minden „zarándokút” zarándoklássá, de a vallási turizmus közel hozhatja a megújulás lehetőségét az érdeklődőkhöz. A turisztikai szakemberek és a teológusok együttműködésének eredményeként képes a kulturális program a krisztusi üzenetet közvetíteni. A vallási turizmus által a kegyhely segíti a szabadidejét töltő turistát, a teljesítménytúrázókat vagy a hitét nem gyakorló „zarándokot” „Isten lábnyomába lépni”. Az új máriagyűdi Rózsafüzér-sétány például alkalmat ad az elmélyülésre azoknak is, akik nem ismerik a rózsafüzér-imádságot.⁴²

Ahhoz, hogy ezek a turisztikai formák zarándoklattá alakuljanak, elsősorban a résztvevő döntése szükséges: a bűnbánat útjára lép-e. Ha egy gyalogtúrán, buszos kiránduláson vállalja egy katolikus közösség az út lelki vezetését, segíthet a résztvevőknek a zarándokláshoz szükséges döntést meghozni.

A katolikus zarándok-hagyományok korszerű infrastruktúrával kiválóan alkalmasak arra, hogy a klasszikus zarándoklás útján járva a gyökeres lelki megújulást elősegítsék. Mindebben a gazdag hagyománykincs legtöbb elemének megtalálható újra a helye. A zarándoklás sokrétű hagyománya emellett lehetőséget ad arra, hogy az elkötelezett katolikusok lelkileg is tartalmas rekreációs programokon vegyenek részt a vallási turizmus szakembereinek segítségével, továbbá arra is, hogy a katolikus közösségek ugyanezen szakembereknek és a társterületek szereplőinek a bevonásával a többségi társadalom számára hiteles tapasztalatot nyújtsanak Krisztusról, aki-
ben „kimondhatatlan örömmel örvendezünk” (vö. 1Pét 1,8).